

recenzije – *recensiones*

Tonči MATULIĆ, »Bioetika«,
Glas koncila, Zagreb, 2001.

Riječ je o knjizi u kojoj su prvi put u Hrvatskoj istraženi, razmotreni i cjelovito sagledani povijesno-uzročno-problemski aspekti nastanka bioetike te knjizi u kojoj je određeno mjesto bioetike kao akademske i odgojno-izgrađujuće discipline, ali i mjesto dijaloga i sučeljavanja različitih gledišta o problemima koji tvore i razvijaju bioetiku.

Dvadeseto će stoljeće, podsjeća nas autor Matulić, ostati upamćeno kao stoljeće brojnih znanstvenih otkrića i dostignuća u medicini i zdravstvu. Spomenimo otkriće penicilina (1946.), stavljanje u opticaj prve kontracepcijske pilule (1952.), prvi pokušaji transplantacije bubrega sa značajnim rezultatima (1954.), razvoj reanimacije i njoj odgovarajuće tehnologije, revolucionarna otkrića na polju genetike, pokušaji eksperimentiranja u svrhu postizanja klonirane individue, rođenje prvog djeteta uz pomoć tehnike asistiranе inseminacije (Belgija, 1959.), intenzivna istraživanja o izvantjelesnoj oplodnji, povijesne transplantacije jetre (Strazl, 1963.) te prva transplantacija srca 1967. god. u Capetownu koju je obavio C. Bernard, definiranje moždane smrti kao trenutka u kojem se pristupa uzimanju organa i tkiva za transplantaciju. To je isto-

vremeno i stoljeće u kojem će znanstvenici i neposredni praktičari uime tih otkrića, postignuća i napretka znanosti u brojnim primjerima zanemariti i izostaviti granice ljudskosti svojim sudjelovanjem u mučenju čovjeka. I to u trenucima kada mu se on, zbog svoje patnje i boli, s povjerenjem prepušta.

Ključni momenti nastanka same bioetike, su na žalost, događaji koji su ostali zapamćeni kao bio medicinski skandali XX. stoljeća. Podjednako nastali u biomedicinskim istraživanjima i medicinskom tretmanu. Detaljno istraženi i prezentirani u ovoj knjizi ostaju kao svjedočanstvo dostizanja mogućeg stupnja okrutnosti, nepoštivanja ljudskosti i zloupotrebe medicine. Sva tri opisana slučaja – istraživanje nad retardiranom djecom, starim i iznemoglim starcima, te crncima izazvala su veliko nezadovoljstvo i strah u javnosti, ali i zgražanje nad onim što su sve u stanju učiniti liječnici u ime napretka medicine. Njihovo objavljivanje u javnosti rezultiralo je brojnim raspravama i interdisciplinarnim dijalogom medicine i humanističkih znanosti. Temeljno pitanje koje se javilo u tim raspravama bilo je pitanje davanja suglasnosti za biomedicinska istraživanja. To će pitanje kasnije, postati okosnica, sada već dobro znane bioetičke doktrine Informed consenta.

Posljednji slučaj Tuskege projekt, 40-godišnje istraživanje na crncima provedeno u tajnosti, bez njihove suglasnosti, vratio je kotač povijesti natrag, i ponovno stavio liječnike u službu zlopupotrebe medicine u rasističke i ideološke svrhe.

Taj je slučaj zbog jakog pritiska javnosti neraskidivo povezao politiku s medicinom i zahtijevao od politike da snagom svoje moći zaštiti pacijente u medicinskom tretmanu i ispitanike u biomedicinskim istraživanjima. Ti znani, ali i brojni neznani skandali, zatim pitanja pravednog raspoređivanja tehnoloških i znanstvenih postignuća prijeko potrebnih za život, ona vezana uz zaštitu prava pacijenata u medicinskom tretmanu i ispitanika u biomedicinskim istraživanjima aktualizirala su dva pitanja. Prvo odnos »autonomije znanosti i slobode znanstvenih istraživanja, te drugo, pitanje etičke dopustivosti onoga što je tehnički izvodivo u medicini«. Na tragu tih pitanja autor nas uvodi u određenja bioetike. Pokazuje nam kako definiranje jedne znanosti, određenje njenog sadržaja i pripadajuće metodologije te ukazivanje znanstvenika i autora koji su doprinijeli njezinoj popularizaciji može biti prezentirano razumljivo, jasno i, prije svega, zanimljivo upravo onome kome je sve to namijenjeno – čitatelju. Svakako, središnje mjesto, u tom dijelu knjige, s razumijevanjem i poštovanjem pripalo je V. Renssealeru Potteru, tvorcu tog termina, ali isto tako jednako zaslužnom Helelgersu koji je bioetiku uveo u akademski svijet i interdisciplinarno okruženje. Autor analitički i sustavno prati Potterova odredišta bioetike, te traži razloge zbog kojih je bioetika i kod samog Pottera, njezinog tvorca, prošla put od »nove discipline promaknute da združuje biološko znanje sa znanjem o ljudskim vrijednosnim sustavima« do Globalne bioetike. Slijedeći Potterovu misao o mostovnoj ulozi bioetike u povezivanju biomedicinskih i humani-

stičkih znanosti autor našu pažnju usmjerava prema sudbini bioetičkog sadržaja – njegovom stalnom usložnjavanju i svakodnevnom umnožavanju. U njemu je medicinska etika postala i ostala nezaobilaznim i nerazdvojivim dijelom. Uz nju svoje mjesto u bioetici izborila su pitanja koja je proizvodila upotreba suvremene tehnike i tehnologije i njihovih postignuća u brojnim područjima ljudskog života, od samog njegovog nastanka, preko održavanja do smrti i umiranja. Tako bioetika danas, uči nas autor, razmatra, analizira i traži rješenja za probleme koje proizvodi i stvara znanstveno-tehnološki razvitak i napredak na ljudski život. Ta rješenja traže se i nalaže u interdisciplinarnom dijalogu. Autor zaslužuje posebnu pohvalu u objašnjenju tog dijaloga i znanstvene kompetencije u govoru o pojedinim aspektima bioetičkih konfliktabilnosti.

Budući da je otvorena za konkretne životne probleme i konfliktne problematične situacije bioetika u dijalog poziva sve znanosti, profesije i zanimanja kojih se ti problemi i situacije tiču. Za istim stolom rješavaju konkretnu situaciju i problem i u tom rješavanju testiraju individualne moralne vrijednosti i uvjerenja, te druge sadržaje i čimbenike etičkog prosuđivanja znanstvenici, liječnici, političari, profesori, novinari, te često, predstavnici javnosti. Dijalog znanstvenika i stručnjaka iz različitih oblasti života uvjetovan je karakterom samih bioetičkih problema. Oni mogu biti i jesu individualni i osobni jer zadiru u značenja života i smrti, trpljenje boli i patnje, vlastito pravo kontroliranja osobnog života i shvaćanje vlastite dobrobiti. Potpunije shvaćeni ne mogu biti razmatrani, a kamoli riješeni ukoliko se ne prošire na zakon, etiku, javnu politiku, filozofiju, religiju, sociologiju te ukupne kulturološko-civilizacijske odrednice.

Ova knjiga skreće pozornost na to s koliko ozbiljnosti treba pristupiti definiranju znanosti, posebice bioetike, jer je riječ o znanosti koja se svakodnevno razvija i čije su granice nesagledive. Prihvaćajući se tog posla autor nas vodi – kako on to slikovito kaže – kroz različita »duhovna shvaćanja« koja su opredjeljivala bioetiku od njezinog nastanka do danas.

Uz sam nastanak bioetike vezano je shvaćanje o »bioetici kao biološkoj mudrosti«. Potterovim riječima rečeno nastajala je prijeko potrebna znanost koja ujedinjuje biološke spoznaje i ljudske vrijednosti sa svrhom preživljavanja. Matulić to shvaćanje određuje kao rađanje optimističkog viđenja u kojem čovjek na etički odgovoran način može nešto pokrenuti i (u)činiti u dobu nekontroliranog i nesagledivog znanstvenog napretka.

»Bioetika je filozofski pothvat okarakteriziran pluralizmom moralnih vizija, etičkih teorija, ideologija i religija«, isticao je Engelhardt, jedan od najznačajnijih povijesničara bioetike. U dijalogu s njim Matulić tom pothvatu ne dopušta ostati na razini teoretiziranja već ga aktivira time što od znanosti, profesija i zanimanja kojima bioetička pitanja prirodom posla pripadaju traži takvu racionalnu argumentaciju koja ih mora dovesti do minimalnih slaganja oko određenih, tj. konkretnih bioetičkih pitanja. Može se naslutiti da najveći pothvat bioetike Matulić vidi u tome što je ona aktualnošću svoga sadržaja i metodologijom njegove prezentacije uzdrimala ljudski pesimizam i melankoliju, nerijetko i misaonu lijenost te u krajnjoj konsekvenciji dostigla stupanj akademske discipline, zaslužila sebi mjesto u intelektualno obrazovnom području i funkcionalno prerasla u odgojno-izgrađujuću disciplinu.

Sa shvaćanjem »bioetika je etika bez istine« stavlja nas na kušnju autor, sa svrhom da nas usmjeri u pravcu promišljanja

o potrebi demonopolizacije etičke misli i isključivog prava na određenje moralnog djelovanja. Stoga se istina u bioetici, poručuje Matulić, gradi promišljanjem i dijaloziziranjem za istim stolom, oko istog problema, okupljenih svih onih koji se s tim problemom suočavaju. Jedino tako mogu doći do izražaja temeljne odrednice moralnog fenomena: posjedovanje dubokog osobnog značaja nerazdvojitog od osobe te povijesno-kulturno-društveni kontekst u kojem taj problem biva. Suočavanje različitih znanja, vizija, vrijednosti, i uvjerenja te uvažavanje odgovarajućih etičkih standarda nerazdvojitivi su dijelovi putokaza koji vodi u istinu.

Na koncu, »bioetika je intimna povezanost ethosa i logosa«, odnosno, kako kaže autor bio-ethosa i bio-logosa u svim situacijama i slučajevima u kojima se ispunjava zahtjev »opetovanog promišljanja temeljnih odrednica racionalne argumentacije u etici, posljedično u bioetici«. Iz te intimne veze na javnu scenu dolaze objektivni kriteriji etike i etičnosti te dokazi o bioetici kao filozofskoj i normativnoj disciplini.

Nakon tako sveobuhvatnog prikaza »bioetičkog duha« autor nas uvodi u analizu enciklopedijskih i drugih definicija bioetike, te na kraju, onako kako to dolikuje znanstvenom istraživanju, jasno, kratko, smisljeno-iscrpno i strukturalno-formalno bioetici određuje jedan nazivnik : »etičko proučavanje ljudskoga djelovanja i ponašanja na polju biomedicinskih znanosti i ekologije«. S tim nazivnikom autor otvara put svima onima koji će bioetiku odabrati za svoje profesionalno zanimanje, jednako kao i onima koji će o bioetičkom sadržaju čitati, govoriti i promišljati.

Ovu knjigu treba uzeti i čitati jer je ona znanstveni i praktični putokaz za traženje i nalaženje rješenja u brojnim bioetičkim problemima. Da bi nam rješenja bi-

la uspješnija, upozorava autor, potrebno nam je znanje o kriterijima kojima se određuje moralno dobro te moralno ispravno ponašanje. Razlikovanje tih kriterija pomaže nam prihvatiti i etiku i bioetiku kao znanosti koje određuju i međusobno povezuju različite sadržaje pomoću kojih se donosi etički dobra i etički ispravna odluka. Metodologija kojom se to postiže predmet je posebnog poglavlja. Poznavatelji bioetike znaju da se informacije o metodama bioetike rijetko nalaze u bioetičkoj literaturi. Stoga dio knjige u kojem su predstavljene temeljne metode bioetike čini poseban doprinos autora. Onima koji se bioetikom kane ozbiljno i sustavno baviti taj dio može poslužiti kao orijentir pomoću kojega se informiraju jesu li i koliko jesu njihova promišljanja doista bioetička. Nakon toga još samo jedan korak dijeli čitatelja do analize konkretnih bioetičkih problema. To je upoznavanje s »problemsko-sadržajnim aspektima interdisciplinarnog bioetičkog dijaloga«. Vještinom iskusnog učitelja autor nas uvodi u područja teologije, filozofije, prava, sociologije i ideologije te u svakome od njih ističe ono što je važno za bioetički dijalog. Svako od navedenih područja znanosti – zahvaljujući autorovoj jasnoj argumentaciji – čini se čitatelju podjednako potrebnim, a što je još važnije, bliskim.

Upoznati s doista zavidnim brojem informacija te na zanimljiv način stečenim znanjima čitatelji postaju spremni za promatranje i promišljanje konkretnih bioetičkih problema. Osposobljenost za taj posao testiraju zajedno s autorom za probleme pobačaja, biotehnoških postignuća i njihovih manipulacija, kvalitete života, zaštite prava pacijenata i ispitanika u medicinskom tretmanu i biomedicinskim istraživanjima, te za brojna druga pitanja bioetičkog sadržaja.

Na kraju, svemu tome treba dodati i osobno uneseni autorov »duh« koji stalno

poziva na dijalog i bioetičko promišljanje te bioetičko praktično djelovanje – sve u službi dobrobiti svih ljudi.

Nada Gosić

Mario CIFRAK, *Die Beziehung zwischen Jesus und Gott nach den Petrusreden der Apostelgeschichte*. Ein exegetischer Beitrag zur Christologie der Apostelgeschichte (Forschung zur Bibel – Band 101), Echter Verlag, Würzburg 2003., str. 381

Studija u kojoj Mario Cifrak istražuje odnos Isusa i Boga u Petrovim govorima Djela apostolskih njegova je doktorska disertacija prihvaćena od Teološkog fakulteta Sveučilišta u Freiburgu, u Njemačkoj, u ak. godini 2000/01., a objavljena kao 101. svezak egzegetsko-teološkog niza »Forschung zur Bibel«, u izdavačkoj kući Echter Verlag u Würzburgu, 2003. godine. Kao što je istaknuto u podnaslovu, studija želi biti doprinos u istraživanju kristologije Djela apostolskih. Autor u uvodu ističe kako Petrovi govori »spadaju u znakovite kompozicijske oblike Djela apostolskih« koji su usredotočeni na »kristološko značenje uskrsnog događaja« (str. 21s). U njima je Luka za potrebe svoga djela preradio staru predaju, pitanje je samo s kojom namjerom.

Podsjećajući na 1 Kor 15,4f kao najstariji izričaj vjere Pracrkve u kojem »su Petar i dvanaestorica adresati ukazanja Uskrsloga«, Cifrak naglašava kako se ta shema nalazi i u Lk 24,34.44-49 i kako je tu Petar posebno istaknut, a to vrijedi u još većom mjeri za Dj 10,40, gdje Petar govori u ime dvanaestorice. Zato je on »svjedok uskrsnuća *par excellence*« (str. 22). Petar u svojim govorima svjedoči pred različitim slušateljima pri čemu je najvažnija tema to-